

การพัฒนาบทบาทภาคประชาสังคมเพื่อส่งเสริมสิทธิชุมชนประมงพื้นบ้านอย่างยั่งยืน
กรณีศึกษา ชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวอุดม อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
The Role Development of Civil Society Organization for Sustainable
Artisanal-Fisheries Community Management: A Case Study of Ao-Udom
Artisanal-Fisheries Community, Si Racha District, Chonburi Province

دنورن ګانجانوانګ* և ګوچیتا ګانګڪاؤ
โรงเรียนกฎหมายและการเมือง มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Danusorn Kanjanawong and Buchita Sungkaew
School of Law and Politics, Suan Dusit University

Received: June 14, 2022

Revised: August 20, 2022

Accepted: August 25, 2022

บทคัดย่อ

ผลจากโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมทำเรือ ná ลักแหลมฉบั๋ง ได้กระทบต่ออาชีพประมงพื้นบ้านในพื้นที่อ่าวอุดม เพราะการก่อสร้างทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำ คราบน้ำมัน ปัญหาขยะ ส่งผลทำให้จำนวนสัตว์ทะเลรวมทั้งพื้นที่ทำประมงพื้นบ้านลดลง นอกจากนี้มลพิษทางเสียง และฝุ่นยังส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน จึงเกิดการก่อตั้งกลุ่มประชาสังคมขึ้น เพื่อต่อสู้เรียกร้องให้มีการแก้ปัญหาทางสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมการพัฒนานั้น มีทั้งกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นจากการรวมตัวของสมาชิกภายในชุมชนอ่าวอุดม และกลุ่มประชาสังคมจากภายนอกชุมชนที่เข้ามาสนับสนุน ดำเนินงานใน 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบทางการ โดยตัวแทนกลุ่มประชาสังคมในพื้นที่ได้รับแต่งตั้งเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการร่วมกับภาครัฐ เพื่อติดตามผลกระทบทางสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากโครงการ และ 2) รูปแบบกึ่งทางการ คือ การทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มประชาสังคมในพื้นที่ หน่วยงานราชการ และกลุ่มประชาสังคมนอกพื้นที่ ทั้งนี้องค์กรภาคประชาสังคมมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนประมงพื้นบ้าน 5 ประการ คือ (1) ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับชุมชนประมงพื้นบ้าน (2) นำเสนอข้อเรียกร้องของชุมชนผ่านช่องทางต่าง ๆ (3) สนับสนุนชุมชนประมงพื้นบ้านให้ได้รับสิทธิและเข้าถึงสิทธิของชุมชน (4) สร้างเครือข่ายการพัฒนาให้แก่ชุมชนประมงพื้นบ้าน และ (5) เรียกร้องให้รัฐบาลบังคับใช้ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนางานองค์กรภาคประชาสังคม พ.ศ....เพื่อส่งเสริมบทบาทของภาคประชาสังคมไทยให้ชัดเจนมากขึ้น

คำสำคัญ: ภาคประชาสังคม สิทธิชุมชน ชุมชนประมงพื้นบ้าน การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

The result from the Laem Chabang Deep-Sea-Port Industry Development Project had an impact on the local fishermen's occupation in Ao Udom area. Because of the constructions, it caused tidal changes, oil stains, garbage problems, resulting in a decrease in the number of marine animals and local fishing areas. In addition, noise and dust pollution affected people's health in the community. Thus, civil society groups were formed to fight for the solutions of the social and environmental problems caused by that development activities. There were groups formed by members of the Ao Udom community and civil society groups outside the community that came to support the operation in 2 forms: 1) the official form, where representatives of civil society groups in the area were appointed to join the committee in the government sector to monitor the social and environmental impacts of the project and 2) semi-official form where the civil society groups in the area collaborated with the government agency and civil society groups outside the area to work together. Thus, the civil-society organizations played 5 roles in the development of artisanal-fisheries community: (1) Examining the state powers used by government agencies involving in artisanal-fisheries community, (2) Proposing the community's demands through various channels, (3) Encouraging artisanal-fisheries community to gain and access to community rights, (4) Building the development networks for artisanal-fisheries community, and (5) Calling on the government to support the Enforcement of the Promotion and Development of Civil Society Organizations Bill B.E....to make the promotion of Thai civil-society role clearer.

Keywords: Civil Society, Community Rights, Artisanal Fisheries Community, Sustainable Development

บทนำ

ชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวอุดม เป็นชุมชนริมทะเลที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของจังหวัดชลบุรี ชาวบ้านได้เข้ามาอาศัยยาวนานกว่าร้อยปีราวสมัยรัชกาลที่ 5 บรรพบุรุษของชุมชนบ้านอ่าวอุดมเป็นครอบครัวชาวจีนโพ้นทะเลที่ไล่ล่าเข้ามาตั้งรกรากปักฐานเป็นกงสี หมอยา และชาวประมง รวมทั้งบรรพบุรุษที่อพยพมาจากเมืองระยอง นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานเชื่อว่ารัชกาลที่ 5 มีพระราชกระแสให้ชุมชนริมทะเล และเกาะแก่งแถบชุมชนฝั่งอ่าวไทยภาคตะวันออกช่วยเป็นหูตาเฝ้าระวังเรือของชาติตะวันตก “อ่าวอุดม” มีที่มาจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเล ระบบนิเวศแบบหาดโคลนที่สมบูรณ์ อุณหภูมิ น้ำที่เหมาะสมแก่การเติบโตของสิ่งมีชีวิต สัตว์น้ำ สัตว์ทะเล และแพลงตอน ความอุดมสมบูรณ์ของอาหารทะเล ความอุดมของภูมิปัญญาในอาชีพประมงพื้นบ้านที่เหมาะสมสอดคล้องกับพันธุ์สัตว์น้ำ กระแสนลม กระแสน้ำ ความลึกของน้ำ และวิถีการดำรงชีวิตของ

สัตว์แห่งท้องทะเล และความอุดมสมบูรณ์ของหาดทราย และทัศนียภาพที่สวยงามเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของชาวกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง (Jintaniti, 2017; Jongmeewasin, 2016; Sungkaew et al., 2019)

ปัจจุบันพื้นที่กว่าครึ่งหนึ่งของอ่าวอูมเป็นที่ตั้งของบริษัท ไทยออยล์ จำกัด (มหาชน) และรายล้อมด้วยนิคมอุตสาหกรรม ตลอดทั้งเป็นพื้นที่ล้อมรอบไปด้วยท่าเรือภาครัฐ ท่าเรือภาคเอกชน โรงงาน และนิคมอุตสาหกรรม เรือประมงขนาดเล็กของชาวประมงพื้นบ้านถูกแทนที่ด้วยท่าเทียบเรือ และเรือขนส่งสินค้าขนาดใหญ่ กิจกรรมการพัฒนาเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางทะเล (Department of Marine and Coastal Resources, Thailand, 2018, The Office of Strategy Management: Eastern Provincial Cluster, 2018) นอกจากนี้ ปัญหาท้าทายใหม่ของชุมชนประมงอ่าวอูมที่จะต้องเผชิญในอนาคต คือ การเป็นพื้นที่ดำเนินโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) ซึ่งเป็นโครงการต่อยอดจากนโยบายพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก เพื่อขยายฐานอุตสาหกรรม และพัฒนาให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจชั้นนำของเอเชีย ซึ่งการดำเนินกิจกรรมของโครงการย่อมส่งผลกระทบต่อทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมทางทะเลทั้งทางตรง และทางอ้อม โดยเฉพาะการถมทะเลพื้นที่อ่าวอูม และแหลมฉะบองเพื่อก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก จะทำให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลและพื้นที่ทะเลหายไปจำนวนหนึ่ง และอาจทำให้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่แล้วทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ทั้งการหายไปของแหล่งวางไข่ แหล่งอนุบาล แหล่งอาหาร และที่อาศัยของสัตว์น้ำ หล้าทะเล และปะการังหายไปจากการเดินเรือขนส่ง และเรือท่องเที่ยวที่มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำที่เกิดจากการก่อสร้าง คราบน้ำมันหรือสารเคมีรั่วไหล ตะกอนเลน ปัญหาขยะ มลพิษน้ำทะเล มลพิษทางเสียง และฝุ่น รวมทั้งผลกระทบการใช้ประโยชน์พื้นที่ทะเลชายฝั่ง และป่าชายเลน เป็นต้น (The Office of Strategy Management : Eastern Provincial Cluster, 2018) ทั้งหมดนี้ส่งผลต่อการลดลงของปริมาณ และชนิดสัตว์น้ำ รวมทั้งอาชีพการทำประมงพื้นบ้าน

ท่ามกลางกระแสการพัฒนาขนาดใหญ่จากการส่งเสริมของภาครัฐ ซึ่งมีพลังอำนาจในการขับเคลื่อนที่สูงผ่านระบบกลไกทางกฎหมาย และหน่วยงานภาคส่วนที่ซับซ้อน และที่สำคัญ คือ มีผลประโยชน์ตอบแทนทางเศรษฐกิจจำนวนมากที่ถูกนำมาใช้เป็นเหตุผลสำคัญในการลงทุนดำเนินการ การรวมกลุ่มของชุมชนในรูปขององค์กรเครือข่ายภาคประชาสังคมจึงเป็นความหวังในการสะท้อนกลับผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นแก่พวกเขา หรือหากในท้ายที่สุดชุมชนไม่อาจสามารถต้านทานการเดินหน้าของโครงการ อย่างน้อยชุมชนก็แสดงให้เห็นความพยายามในการส่งเสียงให้สังคมได้ยิน และรับรู้เรื่องราวการต่อสู้ของพวกเขาผ่านการใช้สิทธิ์ตามรัฐธรรมนูญเลือกในการเลือกวิถีดำเนินชีวิต การดำรงคุณค่า และภูมิปัญญาของอาชีพประมงพื้นบ้าน และการพัฒนาที่คำนึงถึงความสมดุลระหว่างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และสังคมเพื่อความยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนข้อเรียกร้องของกลุ่มประชาสังคมจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนจำนวนมาก และต้องมีการจัดการภายในกลุ่มที่เป็นระบบ เพื่อให้เกิดกระบวนการศึกษารวบรวมข้อมูล และจัดทำรายงาน หรือข้อเสนอ มีน้ำหนักเหตุผลเพียงพอจะทำให้บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับไปพิจารณา บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาบทบาทองค์กรภาคประชาสังคมเพื่อส่งเสริมสิทธิชุมชนประมงพื้นบ้านอย่างยั่งยืน นำไปสู่ข้อเสนอเพื่อการปรับใช้สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

เนื้อหา

แนวคิดเกี่ยวกับภาคประชาสังคม (Civil Society)

ภาคประชาสังคม (Civil Society) เป็นสถาบันและ/หรือองค์กรนอกภาครัฐที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนานตั้งแต่ยุคกรีกโบราณ มีบทบาททั้งการให้ความร่วมมือกับรัฐ หรือคัดค้านรัฐในกรณีรัฐไม่ทำการบริหารบ้านเมืองให้เกิดผลดีต่อประชาชน ปัจจุบันบทบาทภาคประชาสังคมได้รับการยอมรับในระดับสากลที่มีต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ และระหว่างประเทศ ตลอดจนการเป็นภาคีการพัฒนา ร่วมกับองค์กรภาครัฐ และเอกชน ทั้งนี้ องค์การพัฒนาแห่งสหประชาชาติได้ให้นิยามภาคประชาสังคมไว้ว่า องค์กรที่ไม่แสวงกำไร องค์กรที่ไม่เป็นรัฐ ที่ทำเพื่อประโยชน์สาธารณะ เช่น องค์กรชุมชน สมาคมของหมู่บ้าน กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มสิทธิสตรี สมาคมชาวนา สหภาพแรงงาน สหกรณ์ สมาคมวิชาชีพ หอการค้า สถาบันวิจัยอิสระ และองค์กรสื่อที่ไม่แสวงหาผลกำไร องค์กรภาคประชาสังคมมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้ประชาชนเรียกร้องสิทธิ ส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิ พัฒนานโยบายสาธารณะ และการเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาที่ยั่งยืน (Limsatit, 2018)

สำหรับประเทศไทย ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการส่งเสริมประชาสังคมเพื่อการพัฒนา พ.ศ. 2558 ให้ความหมายภาคประชาสังคมว่าองค์กรที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ ไม่ว่าจะมีสถานะเป็นนิติบุคคลหรือไม่ก็ตาม ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อประโยชน์ของสังคม หรือส่วนรวม และไม่แสวงหากำไรมาแบ่งปันกัน แต่ไม่รวมถึงนิติบุคคล องค์กร หรือคณะบุคคลที่จัดตั้ง หรือดำเนินการโดยพรรคการเมือง หรือดำเนินกิจกรรมในลักษณะการแสวงหาอำนาจรัฐ หรือเอื้อประโยชน์ต่อพรรคการเมือง นอกจากนี้ มติที่ประชุมคณะกรรมการส่งเสริม และพัฒนาองค์กรภาคประชาสังคม (คสป.) ครั้งที่ 2/2559 ได้ขยายนิยามคำว่าองค์กรภาคประชาสังคมใน 3 ลักษณะ คือ 1) องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นการรวมตัวกันของบุคคลกลุ่มบุคคล เพื่อกิจการสาธารณะ ได้แก่ มูลนิธิ สมาคม ตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ องค์กรสาธารณะประโยชน์ตามกฎหมายว่าด้วยส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม องค์กร หรือสถานสาธารณกุศลที่ได้รับการประกาศเป็นองค์กรการกุศลสาธารณะตามประกาศกระทรวงการคลังว่าด้วยภาษีเงินได้ และภาษีมูลค่าเพิ่ม เรื่อง กำหนดองค์การ องค์กรสถานสาธารณกุศล สถานพยาบาล และสถานศึกษา ตามมาตรา 47(7) (ข) แห่งประมวลรัษฎากร ซึ่งไม่รวมถึงสถานพยาบาล สถานศึกษา หรือองค์กรศาสนา และกลุ่ม ชมรม สภา สหภาพ สหพันธ์ สมาพันธ์ คณะกรรมการ เครือข่าย ศูนย์ ศูนย์ประสานงาน หรือชื่ออื่น ๆ 2) องค์กรภาคประชาชน เป็นการรวมกันของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาตนเอง สมาชิก ในลักษณะการรวมตัวของกลุ่มเป้าหมาย การขับเคลื่อนงานเชิงประเด็น หรือพื้นที่ ซึ่งอาจเป็นองค์กรชุมชนตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สภาองค์กรชุมชนตามกฎหมายว่าด้วยสภาองค์กรชุมชน องค์กรสวัสดิการชุมชนตามกฎหมายว่าด้วยส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมกลุ่ม เพื่อการพัฒนาชุมชน สังคม ตามที่ส่วนราชการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่ม ชมรม สภา สหภาพ สหพันธ์ สมาพันธ์ คณะกรรมการ เครือข่าย ศูนย์ ศูนย์ประสานงาน หรือชื่ออื่น ๆ และ 3) พลังพลเมือง คือ กลุ่มบุคคลที่มีวิถีชีวิต หรือความสัมพันธ์กันทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม หรือมีความสัมพันธ์กันในด้านอื่น ๆ มีวัตถุประสงค์ หรือผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อประโยชน์ของชุมชน หรือส่วนรวมมีการรวมตัวกันที่นอกเหนือจากการเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรภาคประชาชนไม่มีโครงสร้าง และการบริหารที่เป็นทางการ ทำกิจกรรมเป็นครั้งคราว เช่น กลุ่มจิตอาสา ทั้งนี้ องค์กรภาคประชาสังคมต้อง

ไม่มีคุณลักษณะเป็นหน่วยงานของรัฐ ต้องไม่เป็นนิติบุคคล องค์กร หรือคณะบุคคลที่จัดตั้ง หรือดำเนินการ โดยพรรคการเมือง หรือดำเนินกิจกรรมในลักษณะการแสวงหาอำนาจรัฐ หรือเอื้อประโยชน์ต่อพรรคการเมือง ตัวอย่าง และองค์กรที่ไม่เข้าข่ายเป็นองค์กรภาคประชาสังคม เช่น องค์กรธุรกิจ องค์กรธุรกิจเพื่อสังคม สถาบันการเงิน กลุ่มผู้ประกอบการ เป็นต้น

ลักษณะขององค์กรภาคประชาสังคมมี 6 ประการ คือ 1) มีความหลากหลาย (Diversity) ภาคประชาสังคมมักทำงานภายใต้ความหลากหลาย ทั้งความหลากหลายของพื้นที่ภูมิโนเวศ การรวมตัว กลุ่มคนที่มารวมตัวกัน ลักษณะการรวมตัว กิจกรรม และประเด็น 2) มีชุมชนเป็นฐาน (Community Based) เพื่อแก้ไข และพัฒนาชุมชน 3) มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม (Public Consciousness) ภาคประชาสังคมต้องมีจิตวิญญาณที่ตื่นรู้ และรับผิดชอบต่อสังคม โดยมีสำนึกความเป็นพลเมือง 4) มีการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้นผ่านการปฏิบัติ (Interactive Learning Through Action) ภาคประชาสังคมต้องผลักดันให้เกิดการกระทำ หรือมีกิจกรรมร่วมกันอย่างยืดหยุ่น และเป็นพลวัต 5) มีการทำงานเป็นเครือข่าย (Civic Network) ภาคประชาสังคมต้องทำงานลักษณะเครือข่ายทำให้กลุ่มองค์กรภาคประชาสังคมเชื่อมโยงกันได้ และ 6) มีการสื่อสารกับสาธารณะ (Public Communication) ภาคประชาสังคมต้องการมีการสื่อสารกับสาธารณะ เพื่อสร้างความเข้าใจกับสังคม และยกประเด็นการเคลื่อนไหวเป็นประเด็นสาธารณะ (Boonyarattanasoontorn, 2018) ทั้งนี้ องค์กรภาคประชาสังคมที่ลักษณะชุมชนเป็นฐาน หรือประชาสังคมแบบชุมชนนิยมมีลักษณะความร่วมมือแบบเครือข่ายที่เรียกว่า “เบญจภาคี” (ภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการเมือง และสื่อมวลชน) เป็นการดำเนินการร่วมกันเพื่อผลักดันข้อเสนอของชุมชนเข้าสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น และแผนของหน่วยงานภาครัฐ (Pintoptang, 2005)

อย่างไรก็ตาม การทำงานของภาคประชาสังคมยังมีจุดอ่อน และข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ (1) การทำงานของภาคประชาสังคมยังขาดความเป็นระบบมีระเบียบแบบแผนน้อยมากในการบริหารจัดการ (2) ขาดฐานข้อมูลองค์กรภาคประชาสังคม และระบบสารสนเทศ เพื่อการบริหารจัดการทำให้การวางแผน และประสานงานความร่วมมือทำได้ลำบาก (3) ไม่ได้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของภาครัฐเท่าใดนัก ไม่ได้รับการรับรองสถานภาพอย่างเป็นทางการ หรือมีระเบียบปฏิบัติรองรับ เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิ ผู้ปฏิบัติงานแม้จะเคยช่วยงานของเจ้าหน้าที่รัฐในระดับพื้นที่เพียงใดก็ตาม (4) ทรัพยากรในการทำงานไม่ต่อเนื่อง และเพียงพอในการขับเคลื่อนงานให้เกิดประสิทธิภาพ และประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน ชุมชน รวมทั้งขาดแรงจูงใจในการทำงานอย่างมืออาชีพ และ (5) ขาดการถ่ายทอดประสบการณ์องค์ความรู้ และภูมิปัญญาระหว่างรุ่นต่อรุ่น และนักวิชาการ และคนรุ่นใหม่ที่มีมุ่งมั่นในการทำงานภาคประชาสังคมมีจำนวนน้อยลง (6) มีงบประมาณจำกัด และขาดการได้รับการสนับสนุนจากรัฐอย่างต่อเนื่องใน (7) การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ผลิตต่อการให้ความสำคัญกับประเด็นการพัฒนาภาคประชาสังคม (7) การผลักดันนโยบายรัฐบาล และการบังคับใช้กฎหมายที่เคร่งครัดบางประเด็นส่งผลกระทบต่อสิทธิชุมชน และ (8) องค์กรธุรกิจบางแห่งมีทุน และอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย และกฎหมายสูง และมักไม่สนับสนุน หรือขัดขวางการดำเนินงานขององค์กรภาคประชาสังคม (Department of Social Development and Welfare, 2018)

ภาคประชาสังคมกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

องค์กรภาคประชาสังคมในไทยมีความเกี่ยวข้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ SDGs 2030 (Sustainable Development Goals 2030) ขององค์กรสหประชาชาติ ในเป้าหมายที่ 17 ความร่วมมือเพื่อ

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Partnerships for the Goals) โดยสร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วน การส่งเสริมองค์รภาคประชาสังคม และความร่วมมือการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกระดับ ซึ่งการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ในปี ค.ศ. 1992 ได้วางกรอบการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา และได้รับการพัฒนาต่อเนื่องกันมา จนกระทั่งการประชุมเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 2030 หรือการประชุมระดับผู้นำแห่งสหประชาชาติ เพื่อรองรับวาระการพัฒนาหลังปี ค.ศ. 2015 ได้ส่งเสริม และพัฒนาบทบาทของภาคประชาชนสู่ระดับสากลมากขึ้น โดยจัดให้อยู่ในภาคประชาสังคมที่มีบทบาทเป็นหุ้นส่วน การพัฒนาร่วมกับภาครัฐ กำหนดเป็นพันธะสัญญาทางการเมืองระดับผู้นำประเทศ ดังนี้ (Office of The Permanent Secretary for Ministry of Natural Resources and Environment, 2013)

1) ดำเนินการตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งศตวรรษ 21 จำนวน 6 หลักการ จากทั้งหมด 27 หลักการ ได้แก่ หลักการที่ 1 มนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาที่ยั่งยืน และมีสิทธิในการใช้ชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ และแข็งแรงอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ หลักการที่ 5 รัฐบาล และประชาชนทั้งหลายจะต้องร่วมมือกันในการดำเนินงานจัดความยากจนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของมาตรฐานในการดำรงชีวิต หลักการที่ 10 การจัดการประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุด ได้แก่ การให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกระดับ ในระดับชาตินั้น ประชาชนต้องมีช่องทางที่เหมาะสมในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานภาครัฐ รวมทั้งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวัตถุ และกิจกรรมอันตรายในชุมชนของเขา ประชาชนต้องมีโอกาสเข้าร่วมกระบวนการตัดสินใจ รัฐทั้งหลายจะต้องอำนวยความสะดวก ส่งเสริมการสร้างความตระหนัก และการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และการปกครองที่มีประสิทธิภาพรวมถึงการแก้ไข และเยียวยาความเสียหาย หลักการที่ 22 ชนพื้นเมือง และชุมชนมีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมจัดการ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้วยความรู้ และแนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมา รัฐทั้งหลายควรจะต้องยอมรับ และสนับสนุนอย่างเหมาะสมต่อเอกลักษณ์วัฒนธรรม และผลประโยชน์ของพวกเขา หลักการที่ 23 สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติของประชาชนที่อยู่ภายใต้การกดขี่ อิทธิพล และการยึดครองจะต้องได้รับการคุ้มครอง และหลักการที่ 27 รัฐและประชาชนทั้งหลายจะต้องร่วมมือกัน และมุ่งมั่นการเป็นหุ้นส่วนในการกระทำตามหลักการในปฏิญญา และในการพัฒนากฎหมายระหว่างประเทศเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

2) ดำเนินการตามพันธะสัญญาทางการเมืองของผู้นำประเทศแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 2015 ในเอกสารการเปลี่ยนผ่านโลกของเราสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน หรือเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 2030 กำหนดบทบาทของภาคประชาชนไว้ในเป้าหมายการพัฒนาที่ 17 การเสริมสร้างความเข้มแข็งในวิธีการปฏิบัติให้เกิดผล และสร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยให้เน้นบรรวมภาคประชาชนไว้กับภาคประชาสังคม มีบทบาทเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาร่วมกับภาครัฐทั้งระดับประเทศ และระดับสากลในหลายรูปแบบ คือ (1) การแบ่งปันความรู้ ความเชี่ยวชาญ เทคโนโลยี และทรัพยากรการเงิน เพื่อสนับสนุนการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา และ (2) สนับสนุนและส่งเสริมหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

การพัฒนาที่ยั่งยืนในภาคประชาสังคมของไทย มีการขับเคลื่อนภายใต้กรอบ SDGs 2030 แล้ว จัดทำเป็นข้อเสนอแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยภาคประชาสังคม ดังนี้ 1) การพัฒนาโครงสร้างของภาคประชาสังคม แบ่งออกเป็น การขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนตามมิติการพัฒนาเชิงประเด็น เช่น การเกษตร

การจัดการทรัพยากรป่าไม้ สิทธิสตรี สิทธิเด็ก เป็นต้น และ การขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนตามมิติการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยเน้นพื้นที่ที่มีความซับซ้อนของปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน และสิ่งแวดล้อม 2) การพัฒนากลไกภาคีการพัฒนาาร่วมกันระหว่างภาคประชาสังคม ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคส่วนอื่น ๆ โดยเน้นการสร้างเครือข่ายที่มีองค์ประกอบของสมาชิกอันหลากหลาย และการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคประชาชนกับภาครัฐที่สามารถเชื่อมโยงสู่กลไกระดับสากล ได้แก่ เวทีการหารือทางการเมืองระดับสูงว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (High Level Political Forum) 3) การจัดทํารายงานทางเลือกการพัฒนา (Alternative Report) เพื่อเป็นกลไกการพัฒนาแบบคู่ขนานกับภาครัฐ และเสนอเป็นทางเลือกการพัฒนาเชิงนโยบายโดยภาคประชาชนสังคม และ/หรือ ภาคประชาชน นอกเหนือจากการพัฒนาที่กำหนดโดยภาครัฐ (Boonnak, et al., 2018)

ทั้งนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นภาคประชาสังคมมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดแก่ชุมชน ซึ่งจะเป็พื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว โดยที่การสร้างชุมชนเข้มแข็งนั้นชุมชนจะต้องร่วมกันบริหารจัดการสมรรถนะของชุมชน ส่งเสริมศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ เช่น ความรู้ (ภูมิปัญญาของชุมชน) ทรัพยากร รวมทั้งผสมผสานการสร้างสรรค์จากภายนอกให้มีขีดความสามารถ มีทักษะในการคิด และทักษะในการปฏิบัติ จะทำให้เกิดพลังอำนาจ คือ ความเป็นชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้และดำรงอยู่อย่างยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบ 7 ประการ คือ (1) มีอุดมการณ์ วิสัยทัศน์ และเป้าหมายร่วมกัน (2) มีการบริหารจัดการที่ดีโดยใช้ทุนในชุมชน และการยอมรับจากสังคมภายนอก (3) มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง (4) มีทุนที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา เช่น ภูมิปัญญา ความสามัคคี ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงเงิน (5) มีเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งสัมพันธ์มากกับการยอมรับจากสังคมภายนอก (6) มีสิทธิ และอำนาจต่อรองทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับชาติ เช่น การกำหนดราคาคาผลผลิต การกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนเองโดยปราศจากการครอบงำ เป็นต้น (7) ได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอก จากการบริหารจัดการที่ดี (Sangkeab, 2013)

สิทธิชุมชนประมงพื้นบ้าน (Artisanal Community Rights)

สิทธิชุมชนประมงพื้นบ้าน เป็นสิทธิรวมหมู่ของชาวประมงพื้นบ้านที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน และดำเนินชีวิตร่วมกัน โดยได้รับการรับรองการมีตัวตน และมีสิทธิของชุมชนสิทธิชุมชนประมงพื้นบ้านเป็นสิทธิตามลักษณะกลุ่มอาชีพ และกลุ่มนิเวศที่ใกล้ชิดกับทะเล และชายฝั่ง พื้นฐานของสิทธิมาจากการเป็นชุมชนท้องถิ่น และชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม และการรับรองเป็นสิทธิสากลภายใต้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ซึ่งมีหลักการสำคัญในการให้การเคารพสิทธิ การปกป้องสิทธิ และการการสนับสนุนให้เข้าถึงสิทธิอย่างชอบธรรม สิทธิชุมชนประมงพื้นบ้านยังเกี่ยวข้องกับผู้ทรงสิทธิ ผู้พิทักษ์สิทธิ และผู้รับผิดชอบในการส่งเสริมสิทธิสิทธิชุมชนประมงพื้นบ้านมีดังต่อไปนี้ (Taweewong, 2009)

1) สิทธิในการพัฒนา (Right of Development) เกิดจากแนวคิดที่ว่าพัฒนาในอดีตนั้นประชาชนไม่เคยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ทำให้เกิดผลกระทบในทางเสียหายแก่ประชาชน และด้วยหลักการสำคัญของปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนาในปี ค.ศ. 1986 ได้แก่ สิทธิในการพัฒนาเป็นสิทธิมนุษยชน การพัฒนาที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และความรับผิดชอบของรัฐในการสร้างเงื่อนไขแห่งชาติ และสากลที่เอื้ออำนวยให้สิทธิในการพัฒนาเกิดสัมฤทธิ์ผลได้ทำให้ชุมชนประมงพื้นบ้านมีสิทธิในการกำหนดอนาคตตนเอง เพื่อรับมือกับสถานการณ์ทรัพยากรประมงถูกทำลายจากอุตสาหกรรมประมง การจับสัตว์น้ำ และการบริโภคอย่างขาดความรับผิดชอบ นอกจากนี้ ขอบเขตของสิทธิขึ้นอยู่กับฐานระบบนิเวศของทรัพยากร โดยที่สิทธิการกำหนดอนาคตตนเองของชุมชนสัมพันธ์กับหลักการกระจายอำนาจแก่ชุมชน

2) สิทธิการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มาจากแนวคิดที่ว่าชุมชนอาศัยอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติ มีภูมิปัญญาในการเข้าถึง การใช้ประโยชน์ และการจัดการดูแล ซึ่งสิทธิอำนาจของชุมชนในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ในการเข้าถึง และใช้ทรัพยากรมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ ให้ความสำคัญกับสิทธิของผู้มาก่อน ให้ความสำคัญกับการครอบครองเพื่อการใช้ประโยชน์ ให้ความสำคัญกับการครอบครองทรัพยากรในจำนวนจำกัดเฉพาะที่ใช้ประโยชน์ และให้ความสำคัญกับสิทธิโดยไม่สร้างความเดือดร้อนหรือละเมิดสิทธิผู้อื่น ทั้งนี้ หลักสิทธิการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีความสลับซับซ้อน และยืดหยุ่น เช่น สิทธิบางอย่างผู้ใช้ประโยชน์ จะใช้ได้เพียงสั้น ๆ ในขณะที่สิทธิบางอย่างผู้ใช้ประโยชน์สามารถครอบครองได้นาน และค่อนข้างถาวรสามารถสืบทอดสิทธิโดยลูกหลาน สิทธิบางอย่างคนอื่นสามารถร่วมใช้ได้ เป็นต้น ทั้งนี้ สิทธิชุมชนประมงพื้นบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติยังเกี่ยวข้องกับสิทธิการครอบครอง หรือการเป็นเจ้าของพื้นที่ทำการประมงในทะเล เช่น สิทธิทำการประมงในอาณาเขต หรือสิทธิหน้าบ้าน (Territorial Use Rights in Fisheries: TURFs) ซึ่งเป็นสิทธิครอบครอง เป็นต้น โดยที่ทรัพยากรประมงได้รับการยอมรับว่าเป็นหลักประกันความมั่นคงทางอาหารของโลก และชาวประมงพื้นบ้านควรได้รับหลักประกันในสิทธิการจัดการทรัพยากรนั้นด้วย

การยอมรับ และรับรองสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ถือว่ามีความสอดคล้องกับหลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติฐานชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการทรัพยากร และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจของชุมชน ขณะเดียวกันชุมชนก็ดูแลทรัพยากรไปด้วย แต่หากไม่มีการส่งเสริมสิทธิชุมชน ก็จะทำให้ชนชั้นนำและนายทุนภาคเอกชนเข้าครอบครองทรัพยากร ชุมชนถูกลดบทบาท และไร้ที่ทำกิน สร้างปัญหาความเหลื่อมล้ำและการพัฒนาที่ขาดความยั่งยืนและมั่นคงของประเทศ (Phonok, 2014)

นโยบายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิประมงพื้นบ้าน

นโยบายที่เกี่ยวข้องกับบทบาทภาคประชาสังคม เพื่อส่งเสริมสิทธิชุมชนประมงพื้นบ้าน ส่วนใหญ่มีสาระบัญญัติส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรชุมชน และองค์กรภาคประชาสังคม เพื่อบรรลุเป้าหมายลดความเหลื่อมล้ำ และการพัฒนาที่ยั่งยืน นโยบายเกี่ยวข้องที่สำคัญ ได้แก่ 1) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ในยุทธศาสตร์ที่ 5 ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม หมวดสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจภาคทะเล มีสาระบัญญัติส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรชุมชน ภาคประชาสังคม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร กระจายประโยชน์ที่เกิดขึ้นให้ทั่วถึง ยกระดับรายได้ และคุณภาพชีวิตของประชาชน ส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยจัดกระบวนการมีส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ ชัดเจน สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ และทรัพยากรในพื้นที่ มีระบบตรวจสอบ แจ้งเตือน ติดตาม และประเมินผลที่มีประสิทธิภาพในปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ สัตว์ทะเลหายาก ห่วงโซ่อาหาร และคุณภาพอาหารทะเล รวมถึงการกระจายอำนาจ และสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชน องค์กรประชาสังคม 2) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ในยุทธศาสตร์ที่ 4 การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีเป้าหมายพัฒนาพื้นที่ชายฝั่ง โดยคำนึงถึงผลกระทบกระทบสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนระยะยาว ลดความขัดแย้ง เจริญนโยบายระหว่างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการท่องเที่ยว การประมง และวิถีชีวิตของชุมชน โดยจัดการมีส่วนร่วมของภาคที่เกี่ยวข้อง ปรับปรุงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล รักษา ติดตาม และตรวจสอบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมกับ

หน่วยงานภาครัฐมากขึ้น สนับสนุนให้มีการจัดตั้งกองทุนพัฒนาการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนให้ภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วม 3) นโยบายด้านการประมงที่สำคัญ ได้แก่ ยุทธศาสตร์การเกษตร และสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) และยุทธศาสตร์กรมประมง พ.ศ. 2560-2564 มีเป้าหมาย และแนวทางการพัฒนาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนกรอบสหประชาชาติ โดยบริหารจัดการทรัพยากรเกษตรอย่างยั่งยืน สมดุล ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกร และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิประมงพื้นบ้าน

กฎหมายที่สละบัญญัติส่งเสริมสิทธิชุมชน ชุมชนประมงพื้นบ้าน และส่งเสริมบทบาทภาคประชาสังคมต่อการพัฒนา ได้แก่ 1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 บัญญัติมาตราเกี่ยวกับการส่งเสริมคุ้มครอง สนับสนุน สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในมาตรา มาตรา 43 (2) มาตรา 51 มาตรา 57 (2) มาตรา 58 ซึ่งมีกำหนดให้ชุมชนมีสิทธิในด้านการอนุรักษ์ ปันฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดถึงการจัดการร่วมกับภาครัฐ 2) พระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 มาตรา 28 กำหนดให้คณะกรรมการประมงจังหวัดมีอำนาจหน้าที่รวบรวมข้อเสนอแนะ และเสนอแนวทางในการส่งเสริมอาชีพการประมง การจัดการ การบำรุงรักษา การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำขององค์กรชุมชน ประมงท้องถิ่นในเขตพื้นที่รับผิดชอบเสนอต่อคณะกรรมการ เพื่อพิจารณาจัดทำนโยบายด้านประมง และ 3) ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาองค์กรภาคประชาสังคม พ.ศ..... มีที่มาจากแนวคิดที่มองว่าองค์กรภาคประชาสังคมเกิดจากการรวมตัวกันของประชาชนมีบทบาทสำคัญในการคุ้มครอง พิทักษ์ บังคับให้เป็นไปตามสิทธิและเสรีภาพของประชาชนและชุมชนดังที่กำหนดไว้ในหมวด 3 กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ร่างพระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้ได้บัญญัติความหมายองค์กรภาคประชาสังคม คือ “องค์กรที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรธุรกิจไม่ว่าจะมีสถานะเป็นนิติบุคคล หรือไม่ก็ตาม จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อประโยชน์ของชุมชน ท้องถิ่น สังคม หรือส่วนรวมโดยไม่แสวงหากำไรมาแบ่งปันกันแต่ไม่รวมถึงนิติบุคคล องค์กรหรือคณะบุคคลที่จัดตั้ง และดำเนินการเพื่อเอื้อประโยชน์ให้พรรคการเมือง องค์กรธุรกิจ หรือหน่วยงานของรัฐ ทั้งโดยทางตรง หรือโดยทางอ้อม” มาตราที่สำคัญ เช่น มาตรา 16 (4) ส่งเสริมให้สำนักงานองค์กรภาคประชาสังคมมีบทบาทการพัฒนาเครือข่ายร่วมกับกับภาครัฐ (5) สนับสนุน ร่วมมือ และประสานงานกับราชการบริหารทุกภาคส่วน รวมทั้งรัฐวิสาหกิจ ชุมชน และภาคส่วนอื่นในการส่งเสริมพัฒนาองค์กรภาคประชาสังคม การสร้างกลไกการทำงานในระดับภูมิภาค/พื้นที่ การจัดตั้งกองทุนส่งเสริม และพัฒนาองค์กรภาคประชาสังคมในระดับท้องถิ่น มาตรา 32 (3) เสริมสร้างบทบาทการเป็นหุ้นส่วนการทำงานกับภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคส่วนอื่น และ (4) สนับสนุนการรวมกลุ่มเป็นองค์กรประชาสังคม ตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมาย พื้นที่ ประเด็น รวมทั้งงานเชิงบูรณาการเป็นเครือข่ายองค์กรประชาสังคม

การขับเคลื่อนกลุ่มประชาสังคมในพื้นที่อ่าวอุดมเพื่อส่งเสริมสิทธิชุมชนประมงพื้นบ้านอย่างยั่งยืน

กลุ่มประชาสังคมในบริเวณพื้นที่อ่าวอุดม เกิดขึ้นจากการได้รับผลกระทบทางสังคม และสิ่งแวดล้อมจากการดำเนินโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมท่าเรือน้ำลึก ทั้งนี้ เพราะในอดีตพื้นที่บริเวณอ่าวอุดมเคยมีทรัพยากรทางทะเลที่อุดมสมบูรณ์ ชาวประมงพื้นบ้านประกอบอาชีพอย่างเกื้อกูลกับระบบนิเวศ โดยจับสัตว์น้ำตามฤดูกาล เพื่อความยั่งยืนในการประกอบอาชีพ แต่เมื่อพื้นที่แห่งนี้ได้กลายเป็นยุทธศาสตร์รองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่าเรือน้ำลึกสำหรับการบินขนส่งด้านพลังงานแทนที่ทำเรือคลองเตย ตามนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ส่งผลให้การพัฒนา

ในพื้นที่กลายเป็นอุตสาหกรรมอย่างเต็มตัว บริษัทขนาดใหญ่ได้เข้ามาขว้างซื้อพื้นที่เพื่อประกอบกิจการ บริษัทไทยออยล์ได้จัดตั้งโรงกลั่น และทำเรือแห่งแรกสำเร็จในปี พ.ศ. 2504 การเข้ามาของทุนเหล่านี้กลายเป็นจุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงสภาพชุมชน และสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง เพราะหลังจากนั้นกลุ่มทุนน้ำมันต่างพากันเข้ามาลงทุนในพื้นที่ ได้แก่ บริษัทน้ำมัน ปตท. และบริษัทน้ำมันเอสโซ่ เมื่อการประกอบอุตสาหกรรมขยายตัวในพื้นที่ก่อให้เกิดการลงทุนในโครงสร้างสาธารณูปโภคขนาดใหญ่ตามมา ทั้งการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบัง เฟสที่ 1 และ 2 ที่มีการสร้างท่าเทียบเรือน้ำลึกรองรับการขนส่งสินค้าของบริษัทน้ำมัน การขยายตัวของผู้ประกอบการหน้าใหม่ส่งผลให้มีการสร้างสะพานท่าเทียบเรือเพิ่มอีกเป็น 9 สะพาน ซึ่งกีดขวางทั้งถนนเลียบริมชายฝั่งทะเลของชุมชน และเส้นทางเดินเรือของประมงพื้นบ้าน พื้นที่ทำประมงลดลงเหลือเพียงร้อยละ 30 นอกจากนี้ ส่วนการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบังเฟสที่ 3 ถูกคัดค้านจากประชาชนในตำบลใกล้เคียงเป็นผลให้เอกชนเลือกเข้ามาพัฒนาโครงการในพื้นที่อ่าวอุดมแทน โดยมีโครงการพัฒนาท่าเทียบเรือน้ำลึกเฟสที่ 4 ของบริษัทสยามเคอร์ซีที่มีขนาดหน้าท่ากว้างถึง 750 เมตร ทำให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความกังวลในปัญหาด้านสุขภาพ วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมของชุมชน จึงมีการรวมตัวกันก่อตั้งเป็นกลุ่มประชาสังคมในนาม “เครือข่ายอนุรักษ์อ่าวอุดม” เมื่อปี พ.ศ. 2554 และ “กลุ่มประมงต้นแบบบ้านอ่าวอุดม” เมื่อปี พ.ศ. 2556 ทั้งสององค์กรนี้มีการดำเนินกิจกรรมทั้งในด้านการสร้างความยั่งยืนให้กับอาชีพประมงพื้นบ้าน และการจัดการทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน โดยมีการประสานความร่วมมือหรือมีบทบาทเกี่ยวข้องกับองค์กรภาครัฐและองค์กรภาคประชาสังคมอื่น ๆ ภายนอกพื้นที่เพื่อฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลให้กลับมามีการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิก เพื่อนำข้อมูลชุมชนไปยืนยันหรือโต้แย้งกับข้อมูลวิชาการ และข้อมูลทางเทคนิคของภาคเอกชน รวมถึงการเรียกร้องไปยังส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผลการขับเคลื่อนทำให้ชุมชนสามารถจัดทำ “ข้อตกลงชุมชนบ้านอ่าวอุดม” ในวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 โดยเน้นมิติการบริหารจัดการใน 10 เรื่อง ได้แก่ แผนการบริหารจัดการมรดกในชุมชน แผนการอนุรักษ์ แผนการฟื้นฟู แผนด้านการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน แผนการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ แผนการจัดการมลพิษ แผนการสร้างพื้นที่ภาคการเมืองภาคพลเมือง แผนการรักษาอัตลักษณ์ของพื้นที่ แผนการสร้างความรู้อย่างต่อเนื่อง และแผนการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของชุมชน (Mahma, 2019)

นอกจากกลุ่มประชาสังคมที่เกิดขึ้นจากประชาชนในพื้นที่อ่าวอุดมแล้ว ยังมีองค์กรประชาสังคมภายนอกชุมชนที่เข้าร่วมสนับสนุนการขับเคลื่อนเรียกร้อง ได้แก่ “เครือข่ายภาคตะวันออก” หรือ “กลุ่มศึกษาการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC Watch)” มีความใกล้ชิดอย่างมากกับองค์กรชุมชนประมงพื้นบ้านในอ่าวอุดม มีบทบาทในการปกป้องสิ่งแวดล้อมและชุมชน รวมถึงส่งเสริม และสนับสนุนการรวมตัวรวมกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน และประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก การจัดกิจกรรมรณรงค์ เพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สิทธิชุมชน และการผลักดันการเปลี่ยนแปลงนโยบาย หรือกฎหมายที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่จังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา ตลอดจนให้ข้อมูล ความรู้ และคำปรึกษาแก่องค์กรชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวอุดม นอกจากนี้ยังมีองค์กรภาคประชาสังคมจากส่วนกลาง (กรุงเทพมหานคร) ได้แก่ “มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม” ได้เข้ามาจัดกิจกรรมให้ความรู้ด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม และกฎหมายด้านสิทธิชุมชน ตลอดจนให้คำปรึกษาเกี่ยวกับคดีฟ้องร้องระหว่างชุมชนบ้านอ่าวอุดมกับหน่วยงานเจ้าของโครงการที่สร้างผลกระทบต่อความเดือดร้อนแก่ชุมชน และมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งเข้ามาจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้ด้านการพัฒนา

ที่ยั่งยืน การศึกษาวิจัยในพื้นที่อ่าวอุดมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างไรก็ตาม องค์รภาคประชาสังคมจากส่วนกลางมีการดำเนินกิจกรรมเป็นครั้ง ๆ จึงทำให้กิจกรรมขาดความต่อเนื่อง

การขับเคลื่อนข้อเรียกร้องของกลุ่มประชาสังคมในพื้นที่บริเวณอ่าวอุดม สามารถจำแนกได้ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 ดำเนินการอย่างเป็นทางการร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และรูปแบบที่ 2 การดำเนินการภายใต้รูปแบบกึ่งทางการ ระหว่างกลุ่มประชาสังคมด้วยกัน หรือดำเนินการร่วมกันระหว่างกลุ่มประชาสังคมกับหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ในส่วนของรูปแบบที่ 1 รูปแบบทางการ คือ ตัวแทนกลุ่มประชาสังคมอ่าวอุดมได้รับแต่งตั้งเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการศึกษาผลกระทบจากโครงการก่อสร้างท่าเรือแหลมฉบัง ระยะที่ 3 ตั้งแต่ปี 2554 เป็นต้นมา ในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการ ร่วมกับตัวแทนท่าเรือแหลมฉบัง หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ภาคเอกชน และสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ โดยคำสั่งแต่งตั้งจากจังหวัดชลบุรี เพื่อร่วมพิจารณาการจัดการสิ่งแวดล้อมทางทะเล และชายฝั่งที่ยั่งยืน ตลอดจนการประเมินผลกระทบ และแนวทางการจัดการผลกระทบที่เกิดจากโครงการท่าเรือแหลมฉบังในนามคณะกรรมการกำกับติดตามการพัฒนาเพื่อขยายขีดความสามารถท่าเรือแหลมฉบังซึ่งมีอำนาจหน้าที่ 5 ประการ คือ 1) กำกับติดตามโครงการพัฒนาเพื่อขยายขีดความสามารถของท่าเรือแหลมฉบังให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติ และประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง 2) รับฟังข้อเสนอแนะและข้อห่วงกังวลของประชาชนในพื้นที่ เช่น ผลกระทบต่อการประกอบอาชีพของกลุ่มชาวประมง ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง ปัญหาด้านมลพิษ การพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชน เป็นต้น เพื่อพิจารณากำหนดมาตรการป้องกัน และลดผลกระทบอย่างเป็นรูปธรรม 3) พิจารณาแผนงาน/โครงการด้านความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชนโดยรอบท่าเรือแหลมฉบัง พร้อมทั้งผลักดันให้ท่าเรือแหลมฉบัง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามแผนงาน/โครงการดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม 4) พิจารณาแต่งตั้งที่ปรึกษา และคณะทำงานรวมทั้งเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องมาให้ข้อมูล และข้อคิดเห็นได้ตามความจำเป็น และ 5) รายงานผลการดำเนินงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ นอกจากนี้ คณะกรรมการชุดนี้ยังประกอบด้วยคณะอนุกรรมการ 3 ชุด คือ (1) คณะอนุกรรมการติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมท่าเรือแหลมฉบัง มีหน้าที่ติดตามตรวจสอบการปฏิบัติตามมาตรการป้องกัน และลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมประสานงานกับท่าเรือแหลมฉบังในการจัดตั้งเครือข่ายสิ่งแวดล้อม และสุขภาพของชุมชน โดยรอบพื้นที่ท่าเรือแหลมฉบัง และรายงานผลการปฏิบัติงานต่อคณะกรรมการฯ (2) คณะอนุกรรมการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และชีวอนามัยท่าเรือแหลมฉบัง มีหน้าที่หลัก คือ ประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอันเนื่องมาจากการก่อสร้างท่าเรือแหลมฉบังเพื่อวิจัยและจัดทำรายงานเสนอต่อคณะกรรมการฯ (3) คณะอนุกรรมการพัฒนาชุมชนและสังคมรอบท่าเรือแหลมฉบัง มีหน้าที่หลักคือกำหนดแนวทางและโครงการ/กิจกรรมในการพัฒนาชุมชนและสังคม โดยรอบโครงการท่าเรือแหลมฉบัง โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นโครงการประเมินผลการดำเนินงานและประเมินความพึงพอใจของชุมชนต่อท่าเรือแหลม และรายงานผลการปฏิบัติงานต่อคณะกรรมการฯ รูปแบบที่ 2 รูปแบบกึ่งทางการเป็นการรวมตัว เพื่อทำกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำร่วมกันระหว่างชมรมประมงพื้นบ้านอ่าวอุดม และกลุ่มประมงต้นแบบบ้านอ่าวอุดม กับสำนักงานประมงจังหวัดชลบุรี สำนักงานประมง อำเภอสัตหีบ กรมทรัพยากรทางทะเล และชายฝั่ง ศูนย์วิจัยและพัฒนาอาหารสัตว์น้ำชลบุรี สถาบันวิทยาศาสตร์ทางทะเล มหาวิทยาลัยบูรพา เทศบาลนครแหลมฉบัง ท่าเรือภาครัฐ และท่าเรือภาคเอกชนในพื้นที่อ่าวอุดม เช่น กิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน (ปูม้า กุ้งแชบ๊วย กุ้งกุลาดำ ปลากระพงดำ ฯลฯ) ดำเนินการปีละ 1-2 ครั้ง และกิจกรรมสร้างบ้านปลาสร้างปะการังเทียม ทั้งนี้

ภาครัฐมีบทบาทในด้านการสนับสนุนงบประมาณดำเนินกิจกรรม และจัดหาพันธุ์สัตว์น้ำที่จะปล่อยสู่ทะเล สนับสนุนให้ชุมชนจัดทำธนาคารปูม้า ส่วนภาคประชาสังคมในพื้นที่อ่าวอุดมทำหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติในกิจกรรม รวมทั้งสังเกตการณ์การรอดชีวิต และเติบโตของสัตว์น้ำ และการเพิ่มขึ้นของปริมาณสัตว์น้ำภายหลังกิจกรรม

อย่างไรก็ตาม การทำงานของรูปแบบทางการของกลุ่มประชาสังคมอ่าวอุดมยังมีปัญหาอยู่บางประการ ในส่วนของการเป็นคณะกรรมการประมงจังหวัด ได้แก่ การประชุมที่มีปีละ 2 ครั้ง น้อยเกินไปเมื่อเทียบกับ จำนวนปัญหาของชาวประมง สัดส่วนของตัวแทนภาคประชาสังคม หรือชุมชนประมงพื้นบ้านในคณะกรรมการ ประมงจังหวัดน้อยเกินไป ซึ่งส่วนใหญ่มาจากตัวแทนภาครัฐ และภาคเอกชน ตัวแทนภาครัฐซึ่งเป็นกรรมการ ประมงจังหวัดโดยตำแหน่งบางรายไม่มีความรู้หรือไม่ได้มีบทบาทเกี่ยวกับการประมง ทำให้สูญเสียพื้นที่สำหรับ ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง และข้อเสนอของตัวแทนภาคประชาสังคม หรือชุมชนประมงพื้นบ้าน ไม่ได้รับการตอบสนองเท่าที่ควร และมีกระบวนการล่าช้าต่อการนำข้อเสนอขึ้นให้มีผลในทางปฏิบัติ ข้อเสนอ นั้น มักใช้เวลาประมาณ 2-5 ปี จึงจะได้รับรู้ผลลัพธ์ของข้อเสนอขึ้นว่าได้รับการตอบสนองในทางปฏิบัติ หรือไม่ ส่วนการเข้าไปมีส่วนร่วมในคณะกรรมการ และอนุกรรมการศึกษาผลกระทบจากโครงการก่อสร้างท่าเรือ แหลมฉบัง ระยะที่ 3 ตัวแทนประชาชนจำนวนหนึ่งที่เข้าร่วมกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นผลกระทบจากโครงการ ก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบังฯ ไม่ได้เป็นตัวแทนประชาชน หรือชาวประมงพื้นบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน อย่างแท้จริง ส่วนข้อเสนอของภาคประชาสังคมต่อการลดผลกระทบจากโครงการก็ไม่ได้ได้รับการตอบสนองจาก ภาครัฐ หรือมีการทำให้กระบวนการผลักดันข้อเสนอสู่การตัดสินใจของรัฐบาลมีความล่าช้า นอกจากนี้ ในส่วน ของการทำงานรูปแบบกึ่งทางการมีปัญหาการทำกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง เพราะเป็นการรวมตัวแบบหลวม ๆ เพื่อ ดำเนินกิจกรรมเป็นครั้งคราว ไม่มีการประสานงานหลังกิจกรรม เพื่อติดตามประเมินผลความสำเร็จของกิจกรรม อย่างเป็นทางการ ไม่ได้มีการมอบหมาย หรือแบ่งบทบาทหน้าที่สำหรับการติดตามผลอัตราการรอดชีวิต และ การเจริญเติบโตของสัตว์น้ำที่ปล่อย หรือทำการศึกษาเพิ่มเติมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำ นอกจากนี้ ชาวประมงพื้นบ้านได้สะท้อนว่าการดำเนินการกิจกรรมปล่อยสัตว์น้ำ และธนาคารปูม้า เพื่อเพิ่ม ปริมาณสัตว์น้ำในทะเลไม่มีประสิทธิภาพ อัตราการรอดชีวิตของสัตว์น้ำยังต่ำมากเมื่อเทียบกับปริมาณสัตว์น้ำ ที่ปล่อยสู่ทะเล สัตว์น้ำที่ปล่อยสู่ทะเลมีสภาพบอบช้ำ และไม่แข็งแรงพอสำหรับการปรับตัวในพื้นที่ทะเล

บทวิเคราะห์ วิจัย และข้อเสนอแนะ

การขับเคลื่อนของกลุ่มประชาสังคมในพื้นที่อ่าวอุดมนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 เป็นต้นมานั้น ยังมีอาจ กล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จได้อย่างเต็มที่ ถึงแม้จะมีการจัดตั้งกลุ่มประชาสังคม การขยายเครือข่าย ประชาสังคม หรือการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างการดำเนินโครงการของภาครัฐก็ตาม ทั้งนี้เพราะตาม ที่ได้กล่าวในตอนต้นว่าโครงการมีพลังอำนาจในการขับเคลื่อนสูงเพราะเป็นนโยบายที่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐ ทำให้มีระบบกลไกทางกฎหมายที่ซับซ้อน และมีหน่วยงานภาคส่วนจำนวนมาก ทำทนายต่อการบูรณาการ ขั้นตอนการทำงานให้เกิดเอกภาพ ที่สำคัญ คือ สัดส่วนจำนวนของตัวแทนชุมชนที่เข้าไปเป็นคณะกรรมการ ร่วมกับรัฐมีจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับจำนวนคณะกรรมการที่มาจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มอื่น และที่มาจาก ภาคส่วนอื่น ๆ ทั้งที่ชุมชน คือ กลุ่มที่ได้รับผลกระทบทางตรงมากที่สุด เกิดความเสียหายมากที่สุด ทำให้บทบาท ของผลการศึกษาทางสังคมอาจถูกลดความสำคัญ แนวทาง หรือข้อเสนอที่นำไปสู่การอนุรักษ์ หรือการดำรง

อยู่ร่วมกันแบบสมประโยชน์ทุกฝ่ายอาจถูกแทนที่ด้วยการตัดสินใจให้มีการดำเนินโครงการอย่างเต็มตัวโดยยึดถือแนวทางความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แล้วใช้การจ่ายเงินเยียวยาชดเชยการสูญเสียอาชีพ หรือการย้ายถิ่นฐานออกจากพื้นที่แทน ซึ่งแนวทางนี้ ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านกลายสภาพจากเจ้าของพื้นที่กลายเป็นกลุ่มชายขอบไปโดยปริยาย

นอกจากนี้ การรื้อฟื้นครั้งใหม่จากการประกาศนโยบาย EEC ของรัฐบาล ส่งผลให้เกิดโครงการถมทะเล 3,000 ไร่ เพื่อพัฒนาท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบังเฟสที่ 3 กลายเป็นระเบิดเวลาลูกใหญ่ที่ชุมชนต้องเตรียมการรับมือปัญหาในทางสังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ เช่น การย้ายถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงอาชีพ รายได้จากการทำประมงลดลงอันเป็นผลจากสัตว์น้ำที่มีปริมาณลดลง หรือบางชนิดสูญหายไปจากพื้นที่ รวมถึงอุปสรรคในการประกอบอาชีพประมง เช่น พื้นที่ทำประมงลดลง ต้นทุนในการทำประมงสูงขึ้น ชาวประมงได้รับอันตรายจากเรือสินค้าขนาดใหญ่ และการถูกแย่งชิงพื้นที่ประมงจากเรือประมงพาณิชย์ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ท้าทายต่อความเข้มแข็งของกลุ่มประชาสังคมในพื้นที่อ่าวอุดม ที่มีกำลังการต่อสู้สู้รบน้อยกว่ากลุ่มทุนอุตสาหกรรมที่รุกรานเข้ามาในพื้นที่ ทั้งกำลังทุนทรัพย์ การเข้าถึงอำนาจรัฐ รวมถึงการให้น้ำหนักของรัฐที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าสังคม และสิ่งแวดล้อมทำให้การต่อสู้ในระยะยาวได้รับความเพลี่ยงพล้ำมาก ถ้ากลุ่มประชาสังคม และเครือข่ายอ่อนกำลังจากสมาชิกที่ลดจำนวนลง หรือขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐที่มีอำนาจ ยิ่งทำให้ไม่สามารถทัดทานการเดินหน้าของกลุ่มทุน และรัฐ อีกทั้งส่งผลให้สิทธิชุมชนเป็นได้เพียง “วาทกรรมการพัฒนา” ที่มุ่งสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่รัฐโดยมิได้เกิดประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมสำหรับชุมชน

เพื่อให้กลุ่มประชาสังคมอ่าวอุดม และกลุ่มประชาสังคมอื่นที่เกี่ยวข้องขับเคลื่อนสิทธิของชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวอุดมได้อย่างยั่งยืน สามารถนำแนวคิดของ Teawsakul (2013) และ Rattanaphum (2011) มาประยุกต์ใช้ดังนี้

1. องค์กรภาคประชาสังคมต้องมีบทบาทในการเข้าไปตรวจสอบ การใช้อำนาจรัฐของหน่วยงานรัฐที่มีผลกระทบกับชุมชนประมงพื้นบ้าน โดยให้ภาครัฐดำเนินงานโดยยึดหลักธรรมาภิบาล ไม่ใช้อำนาจในทางมิชอบ เอาเปรียบ หรือละเมิดสิทธิของประชาชนและชุมชน
2. องค์กรภาคประชาสังคม ต้องบทบาทในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพราะเป็นองค์กรที่เข้าใจสภาพปัญหา และความต้องการของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อต่อสู้กับอำนาจรัฐ กดดันรัฐตอบสนองข้อเสนอของชุมชน และภาคประชาสังคม พัฒนานโยบายให้สามารถแก้ไขปัญหาชุมชนอย่างยั่งยืนในทุกมิติ
3. องค์กรภาคประชาสังคมต้องมีบทบาทในการส่งเสริม ค้ำครอง และสนับสนุนชุมชนประมงพื้นบ้าน ให้ได้รับสิทธิ และเข้าถึงสิทธิของชุมชน เพื่อนำไปสู่การจัดการชุมชนประมงพื้นบ้านได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะสิทธิด้านการพัฒนา และสิทธิการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
4. องค์กรภาคประชาชนสังคมต้องมีบทบาทในการพัฒนาเครือข่ายในลักษณะเบญจภาคี คือ ทำงานร่วมมือกับภาคประชาสังคม/ชุมชนอื่น ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และสื่อมวลชน เกิดเป็นกิจกรรมพัฒนา มีการแผนพัฒนาแบบมีส่วนร่วม มีการผลักดันข้อเสนอให้ภาครัฐ ตลอดจนเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริการสาธารณะ การทำงานลักษณะนี้ทำให้กลุ่มประชาสังคมได้มีโอกาสเรียนรู้การทำงานจากเครือข่าย นำไปสู่การออกแบบโครงสร้างการทำงาน และการสื่อสารระหว่างสมาชิก ทั้งภายในเครือข่าย และระหว่างเครือข่ายอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การขับเคลื่อนงานเกิดประสิทธิผล และประสิทธิภาพ
5. เรียกร้องให้รัฐบาลบังคับใช้ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริม และพัฒนาองค์กรภาคประชาสังคม พ.ศ....

เพื่อส่งเสริมบทบาทของภาคประชาสังคมไทยให้ชัดเจนมากขึ้น

บทสรุป

กลุ่มประชาสังคมอ่าวอุดม และเครือข่ายประชาสังคมที่เข้าร่วมสนับสนุนเป็นการรวมตัวต่อสู้เรียกร้องให้กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชนเข้ามาดำเนินการเกี่ยวกับผลกระทบด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมท่าเรือน้ำลึกในพื้นที่ เพื่อให้เกิดแนวทางแก้ไขปัญหา การชดเชยความเสียหาย และการกำหนดมาตรการการป้องกันปัญหาในระยะยาว รูปแบบการขับเคลื่อนของกลุ่มมีทั้งรูปแบบทางการ คือ การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการศึกษาผลกระทบจากโครงการก่อสร้างท่าเรือแหลมฉบัง และคณะกรรมการประมงจังหวัดชลบุรี และรูปแบบกึ่งทางการ คือ การทำงานของกลุ่มร่วมกับหน่วยงานราชการ และ/หรือ กลุ่มประชาสังคมอื่นนอกพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนงานของกลุ่มประชาสังคมในอ่าวอุดมยังมีปัญหาอุปสรรคหลายประการ ทั้งการเป็นเสียงส่วนน้อยในคณะกรรมการของรัฐ กระบวนการพิจารณาข้อเสนอที่ล่าช้า และไม่ได้รับการตอบสนอง กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลในพื้นที่ขาดความต่อเนื่อง และขาดประสิทธิภาพ การพัฒนาให้กลุ่มประชาสังคมเป็นพลังที่ส่งเสริมสิทธิชุมชนประมงพื้นบ้านอย่างยั่งยืน จึงดำเนินการได้โดยการเข้าไปมีบทบาทในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของหน่วยงานรัฐที่มีผลกระทบกับชุมชนประมงพื้นบ้าน การส่งเสริม คุ่มครอง และสนับสนุนชุมชนประมงพื้นบ้านให้ได้รับสิทธิ และเข้าถึงสิทธิของชุมชน พัฒนาศักยภาพประชาชนในชุมชนท้องถิ่นในด้านความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงเกี่ยวกับปัญหา เพื่อนำมาสู่การระดมความคิดแก้ไขปัญห และการมีส่วนร่วมผลักดันข้อเสนอของชุมชนแก่หน่วยงานรัฐ กลุ่มประชาสังคมที่ตั้งขึ้นควรมีการดำเนินการในรูปของเครือข่ายเพื่อสร้างพลังการขับเคลื่อนให้มากขึ้น และเรียกร้องให้รัฐบาลบังคับใช้ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริม และพัฒนาองค์กรภาคประชาสังคม พ.ศ....เพื่อส่งเสริมบทบาทของภาคประชาสังคมไทยให้มีความชัดเจน มีการดำเนินงานที่รูปธรรมและชอบด้วยกฎหมายมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2561). **ข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัดชลบุรี**. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. (2561). **แผนปฏิบัติการด้านการส่งเสริมและพัฒนาองค์กรภาคประชาสังคม ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2561-2564)**. กรุงเทพฯ: กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- เกศริน เตียวสกุล (บก.). (2556). **บทบาทภาคประชาสังคมในการคุ้มครองสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน.
- จตุรงค์ บุญยรัตนสุทร. (2561). บทบรรณาธิการ. ใน ไพศาล ลิ้มสถิตย์. (2561). **การเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม: ประสบการณ์ต่างประเทศและการพัฒนาของไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมภาคประชาสังคม.
- ชล บุนนาค และคณะ. (2561). **โครงการประสานงานการวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ธนากร สังเขป. (2556). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: วี.พริ้นท์ (1991).
- นิตยา โพธิ์นอก. (2557). **ชุมชนกับสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- นุศจี ทวีวงศ์. (บก.). (2552). **สิทธิชุมชน มิติประมงพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.
- บุษิตา สังข์แก้ว และคณะ. (2562). **ตัวแบบการพัฒนานโยบาย การจัดการทำเรื่อน้ำลึกเพื่อการสร้างความยั่งยืนแก่สิ่งแวดล้อมทางทะเลและชายฝั่ง กรณีศึกษา ทำเรื่อน้ำลึกแหลมฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรี**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2548). **การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะโดยภาคประชาสังคม**. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพศาล ลิ้มสถิต. (2561). **การเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม: ประสบการณ์ต่างประเทศและพัฒนารูปแบบของไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมภาคประชาสังคม.
- มัสลิน รัตนภูมิ. (2554). **บทบาทของภาคประชาสังคมในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา**. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- รัฐกร จินตนิติ. (2560). **การศึกษาผลกระทบทางสังคมของท่าเรือแหลมฉบังที่มีต่อประชาชนในพื้นที่ชุมชนบ้านอ่าวอุดม**. งานนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุวิตา มะมา. (2562). **ประชาธิปไตยแบบปักษ์ใต้ของชุมชนบ้านอ่าวอุดม ตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองและยุทธศาสตร์การพัฒนา) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมนึก จงมีสิน. (2559). **ถอดบทเรียน ชุมชนบ้านอ่าวอุดม ตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี**. ชลบุรี: เอกสารอัดสำเนา.
- สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. (2561). **แผนภาพรวมเพื่อการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2560-2565**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก.
- สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก. (2561). **แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก (ราชบุรี ระยอง จันทบุรี ชลบุรี) พ.ศ. 2561-2564**. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.
- สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2556). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2555). **สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

Translated Thai References

- Boonnak, C. et al. (2018). **Research Coordination for SDGs**. Bangkok: Thammasat University.
- Boonyarattanasoontorn, J. (2018). Editorial. In Limsathit, P. (2018). **Strengthening Civil Society Sector: Foreign Experiences and Development of Thailand**. Bangkok: Civil Society Empowerment Institute. (in Thai).
- Department of Marine and Coastal Resources, Thailand. (2018). **Information on Marine and Coastal Resources in Chonburi Province**. Bangkok: Ministry of Natural Resources and Environment. (in Thai).
- Department of Social Development and Welfare. (2018). **Action Plan for Promotion and Development of Civil Society Organizations Phase 1 (2018-2021)**. Bangkok: Ministry of Social Development and Human Security. (in Thai).
- Eastern Economic Corridor Office of Thailand. (2018). **The Overall Diagram for the Development of the Development Zone Special Eastern Region, 2017-2022**. Bangkok: Eastern Economic Corridor Office of Thailand. (in Thai).
- Jintaniti, R. (2017). **Social Impacts of Leam Chabang Port on People Living In Ban Ao Udom Community**. Master of Public Administration Thesis General Administration College of Public Administration, Burapha University. (in Thai).
- Jongmeewasin, S. (2016). **Lesson Learned on the Ban Ao Udom Community Thung Sukhla Sub-District Si Racha District Chonburi Province**. Chonburi: Copies of Documents. (in Thai).
- Limsatit, P. (2018). **Strengthening Civil Society: International Experiences and Development of Thailand**. Bangkok: Civil Society Empowerment Institute. (in Thai).
- Mahma, S. (2019). **Deliberative Democracy of Ban Ao Udom Community of Thung Sukhla Sub-District in Chonburi Province**. Master of Arts (Politics and Development Strategy), Graduate School of Social and Environment Development, National Institute of Development Administration. (in Thai)
- Office of The Permanent Secretary for Ministry of Natural Resources and Environment. (2013). **Introduction to Sustainable Development**. Bangkok: Amarin Printing and Publishing Public Company Limited. (in Thai).
- Phonok, N. (2014). **Community and Rights to Natural Resources and the Environment**. Nonthaburi: King Prajadhipok's Institute. (in Thai).

- Pintoantang, P. (2005). **The Driving Public Policy Operating by Civil Society**. Bangkok: Faculty of Political Science Chulalongkorn University. (in Thai).
- Rattanaphum, M. (2011). **The Role of Civil Society in Local Development in Prik Municipality Amphoe Sadao, Changwat Songkhla**. Songkhla: Prince of Songkhla University. (in Thai).
- Sangkeb, T. (2013). **Sustainable Development**. Bangkok: Chulalongkorn University Publishing House. (in Thai).
- Sungkaew, B. et al. (2019). **A Model for Developing a Policy for Deep Sea Port Management for Sustainability to the Marine and Coastal Environment, a Case Study of Laem Chabang Port Chonburi Province**. Bangkok: Suan Dusit University. (in Thai).
- Taweewong, N. (editor). (2009). **Community Rights, Local Fisheries Dimensions**. Bangkok: Sustainable Development Foundation. (in Thai).
- Teawsakul, k (editor). (2013). **The Role of Civil Society in the Protection of Civil and Political Rights**. Bangkok: National Human Rights Commission of Thailand. (in Thai).
- The Office of Strategy Management: Eastern Provincial Cluster. (2018). **Eastern Province Group Development Plan (Ratchaburi, Rayong, Chanthaburi, Chonburi) 2018-2021**. Bangkok: Ministry of Interior. (in Thai).
- The Secretariat of the House of Representatives. (2012). **Constitutional Community Rights**. The Secretariat of the House of Representatives. Bangkok: (in Thai).

คณะผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดนุสรณ์ กาญจนวงศ์

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ โรงเรียนกฎหมายและการเมือง มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
อาคารเฉลิมพระเกียรติ 50 พรรษามหาชิราลงกรณ (บัณฑิตวิทยาลัย)
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต 149/9 ถนนสุขุทัย แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300
e-mail: dkanjanawong@gmail.com

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุชิตา สังข์แก้ว

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ โรงเรียนกฎหมายและการเมือง มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
อาคารเฉลิมพระเกียรติ 50 พรรษามหาชิราลงกรณ (บัณฑิตวิทยาลัย)
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต 149/9 ถนนสุขุทัย แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300
e-mail: buchita.sun@gmail.com

